בירור בסוגיית מיגו-"מפני מה אמרה תורה"

דוד בהרב ואביעד אורבך

- א. מהלך הגמי והשאלה המנחה
 - ב. שיטת רשייי ותוסי
- ג. ביאור הפני-יהושע והבנת רשייי ותוסי על פיו
- ד. סברות הראשונים לענין מיגו לפטור משבועה, ומיגו דהעזה
- ה. הסבר דברים בעקבותיהם ור׳ שמעון שקאפ והבנת הדברים בעקבותיהם
 - ו. סיכום ביניים ובירור שיטת הרייי מיגאש
 - ז. בירור בשיטת רשייי

א. מהלך הגמ' והשאלה המנחה

במסגרת בירור דין המשנה הראשונה של מסכת בבא מציעא, שואל רבה (ב״מ ג.): למה התורה חייבה שבועה במודה מקצת הטענה? ומשיב שיש חזקה על אדם שאינו מעיז פנים (לא משקר) מול בעל חובו, ולכן הוא אינו כופר בכל, וזה שאינו מודה בכל, כיון שהוא משתמט מן החוב כי אין לו את הסכום כרגע וכשיהיה לו ישלם, לפיכך חייבה אותו תורה שבועה על מנת שיודה על האמת, מפני שהאדם נרתע משבועת שקר.

מתוך דברי הגמי עולה השאלה: מהי סברת רבה לפטור את המודה במקצת הטענה מן השבועה שבגינה נזקק להסביר מדוע חייבה אותו התורה בשבועה?

בשאלה זו נדון במאמר זה, בעקבות דברי הראשונים והאחרונים.

ב. שיטות רש"י ותוסי

רשייי (שם, דייה יימפני) מפרש כי סברת רבה לפטור מודה במקצת מן השבועה נעוצה בכך שהמודה דומה למשיב אבידה, שהרי היה יכול לכפור בכל, וזה שלא כפר והודה זה מפני שהוא ייאדם טוביי ולכן יהיה לו דין של משיב אבידה וייפטר מן השבועה. הדחייה לכך היא שהמודה במקצת אינו יכול להיחשב כמשיב אבידה כיון שיש בכפירה בכל העזת פנים, ואין אדם מעיז את פניו, ובגלל זה הוא מודה במקצת הטענה ולכן תחייב אותו התורה שבועה.

לעומת זאת, התוספות (שם, ד״ה ״מפני מה״) מסבירים כי סברת רבה לפטור מודה במקצת מן השבועה היא שלכאורה יש כאן מיגו, שהרי היה יכול לכפור בכל ולהיפטר מן השבועה. הדחייה לכך היא שאין כאן מקום לטענת מיגו, מכיון שיש העזת פנים ומיגו דהעזה לא מועיל, ולכן יש שבועה מו התורה.

ג. ביאור הפני-יהושע, והבנת רש"י ותוספות על פיו

הפני-יהושע (שם, דייה ייבדייה מפנייי) מעלה את הסברות שעומדות שמאחורי דברי רשייי ותוסי:

תוספות סוברים שאומרים מיגו גם במקרה שהמיגו פוטר משבועה, וכ״ש במקרה שהוא פוטר מממון. במודה במקצת נדחית טענת מיגו מכיון שזה מיגו של העזה, אך אין פגם עקרוני בהחלת העקרון של מיגו כאן.

רש"י סובר שמיגו לא יכול לפטור משבועה, אלא רק לפטור מממון, ולכן רש"י נאלץ לפרש את ההווא אמינא של רבה לענין משיב אבידה, כדי להתחמק מההתעסקות עם המיגו.

מדברי הפני-יהושע עולה לנו מחלוקת כפולה לענין מיגו. לפי רשייי אין הבדל בין מיגו רגיל למיגו דהעזה, ושניהם מועילים לפטור רק מתשלום ממון ולא מחיוב שבועה. אכן, לפי תוספות, מיגו דהעזה אינו מועיל כלל, ואילו מיגו רגיל מועיל לפטור הן משבועה והן מממון.

הרשב"א", מקשה על סברת התוספות מסוגיית בבא בתרא דף לו. בענין הנהו עיזי שאכלו חושלא. במקרה האמור יש מיגו דהעזה, ובכל זאת נפטר

[.] חידושי הרשבייא (בהוצאת מוסד הרב קוק) עמי לי דייה ייואין קשיא לדיי.

הנתבע מלשלם ורק מחויב בשבועה, וזו קושייה על התוספות שסבר שמיגו דהעזה לא פוטר מכלום, ולכן נדחתה השבועה ממודה במקצת!

הרשב"א מתרץ שבאמת סברת התוספות שמיגו דהעזה פוטר מתשלום הממון, אך לגבי שבועה הוא אינו מועיל, והיכן שיש מיגו דהעזה לא יעזור לפטור משבועה, כמו אצלנו במודה במקצת. זאת, לא כהסבר הפני-יהושע בתוספות.

ד. סברות הראשונים לענין מיגו לפטור משבועה, ומיגו דהעזה

הרייי מיגאש² מעיר כי ראינו, הן במקרה של שומרים, והן במקרה שלנו במודה במקצת, שמיגו לא פוטר משבועה. מבין מכאן הרייי מיגאש שמיגו לא פוטר משבועה בשום מקרה, אלא פוטר רק מחיוב ממון. לגבי מיגו דהעזה לא אמר הרייי מיגאש שום דבר אך לאור דברי הפני-יהושע ניתן לומר שהוא סובר כרשייי לעיל.

: הראייש (שם) מקשה על הרייי מיגאש שתי קושיות

- הן בשומרים והן במודה במקצת הבנו שיש שבועה כיון שיש שם מיגו דהעזה, ולא יכול לפטור מהשבועה. אם כן, ההבדל אינו בין ממון לשבועה, אלא בין סוגי המיגו.
- מדוע להבדיל בין שבועה לממון, והרי גם שבועה בסופו של דבר «2 מגיעה לידי ממון?

הראיש מסיק כי לא יהיה כל הבדל בין מיגו לפטור ממון ומיגו לפטור משבועה, ובשניהם יפטור המיגו. גם במיגו דהעזה לא יהיה הבדל בדינים, ובשניהם לא יועיל המיגו, ונחייב אותו ממון ושבועה.

79

[.] מובא בפסקי הראייש למסכת שבועות, פרק שביעי, סימן גי.

: סיכום דעות הראשונים

רא"ש	• ר"י מיגאש רש"י	תוספות		
יועיל לפטור	יועיל לפטור	יועיל לפטור	ממון	מיגו רגיל
יועיל לפטור	לא יועיל לפטור	יועיל לפטור	שבועה	
לא יועיל לפטור	יועיל לפטור	יועיל לפטור	ממון	מיגו דהעזה
לא יועיל לפטור	לא יועיל פוטר	לא יועיל לפטור	שבועה	

ה. הסבר דברי הקובץ שיעורים ור' שמעון שקאפ והבנת הדברים בעקבותיהם'

ישנם שני כיווני הסבר עיקריים להבנת כח הפטור של מיגו:

- מיגו מוכיח על אמינות הטוען, מכיון שהיה יכול לשקר ולטעון %1 טענה יותר טובה, נמצא שכעת הוא אמין בטענתו הנוכחית, ואין אנו חוששים לרמאות מצידו.
- 2» מיגו מחזק את האחיזה של הנטען בחפץ כיון שאילו היה רוצה יכל לטעון טענה מנצחת, ולכן הוא נותן לטענה עצמה כוח לזכות בדין. אך על האדם עצמו אינו מוכיח כלום, ואנו קצת חוששים לרמאות מצידו, אך הטענה חזקה.

על פי שני ההסברים הנ״ל נסביר שאם המיגו מוכיח על אמינות הטוען בעצמו, אזי גם יהיה לו מספיק כוח כדי לפטור משבועה, שהרי האדם בעצמו אמין. אולם, אם נסביר שהמיגו מוכיח על כוח הטענה, דהיינו שהטענה היא חזקה, אזי המיגו יהיה מספיק רק כדי לפטור מממון, כי כדי לפטור משבועה אנו צריכים שהנשבע בעצמו יהיה אמין.

[.] קובץ שיעורים חלק בי סימן גי. חידושי רי שמעון בבא מציעא סימן הי. $oldsymbol{\it 3}$

הטבלה להלן מייצגת את דעות הראשונים שראינו בעקבות חידושי רי שמעון והקובץ שיעורים:

רא"ש	ר"י מיגאש ורש"י	תוספות		
אמינות	כוח טענה	+ כוח טענה אמינות	מאיזו סברה מועיל מיגו לפטור	
מועיל לפטור, כיון שיש לי אמינות, אז ודאי מועיל לפטור ממון	מועיל לפטור, כוח הטענה מועיל בשביל לפטור ממון	מועיל לפטור, כוח טענה מועיל בשביל לפטור ממון	ממון	ומונו
מועיל לפטור, כיון שיש לי אמינות על האדם, לכן נאמין לו בשבועה	לא מועיל לפטור, משום שאין לי אמינות על האדם, ולא נאמין לו לפטור אותו משבועה	מועיל לפטור, אמינות הטוען מועילה לי לפטור אותו משבועה	שבועה	מיגו רגיל
לא מועיל לפטור, אין הבדל בין ממון לשבועה, ולכן במיגו דהעזה, שאין לי אמינות בעצם, נפל לי כל המיגו. ואין כאן טענה כלל	מועיל לפטור, כוח הטענה לא נפגע מההעזה, והטענה עדיין חזקה בשביל לפטור מממון	מועיל לפטור, כי כוח הטענה לא נפגע מהעזת הפנים, הטענה היא עדיין חזקה ומועילה בשביל לפטור ממון	ממון	מיגו
לא מועיל לפטור, כי אין אמינות, ושוב נפל המיגו	לא מועיל לפטור, משום שאין לי אמינות על האדם. מלכתחילה ולא בגלל ההעזה	לא מועיל לפטור, בגלל שיש העזת פנים, אזי האדם אינו אמין על ידי טענת מיגו, ולא נאמין לו לפטור אותו משבועה	שבועה	דהעזה

ו. סיכום ביניים ובירור שיטת הר"י מיגאש

לפי הטבלה הנייל נענה על השאלה המנחה ששאלנו כך (לכל הדעות חוץ משיטת הרייי מיגאש ורשייי): סברת רבה לפטור משבועה את המודה במקצת היא בגלל שיש כאן טענת מיגו. אז מדוע אין התורה מפעילה את הטענה ופוטרת מהשבועה? עונה הגמי שיש כאן מיגו במצב של העזת פנים,

ובמצב כזה התורה אינה יכולה לבצע מיגו על מנת לפטור מהשבועה, מכיון שאין אמינות על הטוען. ולכן התורה מחייבת שבועה על המודה במקצת.

מתוך הדברים הללו עולה קושייה על דברי הר"י מיגאש: מהי סברת רבה לפטור משבועה את המודה במקצת לשיטתו? שהרי מבחינתו טענת המיגו כלל לא נוצרה, שהרי מיגו מוכיח על כוח הטענה של הטוען, ולכן משבועה לעולם לא יפטור המיגו. אם כן, אין סברה לפטור כלל?

ניתן לתרץ, על-פי דברי הרמב״ן״, ששאלת רבה ע״פ הר״י מיגאש היא מדוע חייבה התורה שבועה רק במודה במקצת ולא בכופר בכל? על כך משיבה הגמ׳ שכופר בכל הוא מעיז פנים גדול ולכן פטרו אותו מהשבועה, ואילו מודה במקצת אינו מעיז פנים כי אם משתמט, ולכן חייבו אותו שבועה. הוכחה לכך שהחילוק נעוץ בהעזה היא ההבדל בין פיקדון למלווה, שאנו רואים שכופר בכל בפיקדון כן חייב בשבועה, כיון שאין כאן העזת פנים בפני בעל חוב (היינו כלפי מישהו שעשה לו טובה בהלוואה).

אמנם, הרמב"ן עצמו דוחה הסבר זה ומביא מקרה של אדם שהלווה ומת המלווה, ובא בנו לגבות את החוב, וכפר הלווה בכל, שלא מתחייב שבועה, למרות שאין כאן העזת פנים שהרי אין זה בעל חובו. נשארה, אפוא, השאלה על הר"י מיגאש, מהי סברת רבה לפטור על פי שיטתו.

ניתן אולי לפרש שהרייי מיגאש כמו רשייי, שסברת רבה היא מדוע לא נחשיב אותו כמשיב אבידה. וצייע.

ז. בירור בשיטת רש"י

רשיי משווה בין מודה במקצת למשיב אבידה, שלא כמו הראשונים האחרים, לעיל, שקבעו שם דין מיגו.

נשאלת השאלה מה ההבדל העקרוני בין משיב אבידה לבין דין מיגו שרש״י מפרש כמשיב אבידה ולא נוקט מיגו?

עוד לפני בירור השאלה הנ״ל צצה שאלה נוספת, מדברי השטמ״ק״, והיא: איך רש״י משווה בין דין מודה במקצת שהוא דין דאורייתא, לבין משיב אבידה שהוא דין דרבנן משום תיקון העולם?! מתוך תירוץ קושיא זו ניתן להשיב גם על השאלה שהצבנו.

^{4.} חידושי הרמביין גיטין דף נייא: דייה ייאלא ברבה קמיפלגייי

⁽בשם הרמביין והריין) איטה מקובצת בבא מציעא דף ג. דייה יימפני מה אמרהיי $_{\circ}$

עונה הר״ן (בשטמ״ק, שם) שענין תיקון העולם הוא גם מדין דאורייתא, שכן כאשר אדם נכנס מעצמו לעימות מול אחר, אזי לא נחייבו שבועה, מכיון שיש לנו עליו אמינות יתרה, שאם היה רוצה לא היה נכנס כלל לעימות. אך מתי שמכניסים אותו לעימות אז נחייבו שבועה.

וזה גם יסביר לנו לענין ההבדל העקרוני בין מיגו לבין משיב אבידה.

במיגו אין לנו כל סברה לפטור אותו משבועה, כיון שלא הוא הכניס עצמו לעימות, אלא התובע הכניס אותו. ולכן ברגע שהוא מבצע טענת מיגו, אין כבר כאן אמינות, אלא איזו שהיא כניסה למגננה, ולכן אנו לא נוכל לפוטרו משבועה, כמו שראינו בדין מודה במקצת. וכמו דעת הר"י מיגאש בענין מיגו לפטור משבועה, שזהו רק כוח טענה ואין כאן אמינות.

ולכן רש"י נוקט משיב אבידה, כי לא מתעורר אצלו כלל המיגו כי הסברה שלו לפטור ממיגו היא כוח טענה, שהרי אמינות אין כאן כלל, כי הוא נכנס על ידי מישהו אחר לתביעה".

^{.6} עייפ פני-יהושע לעיל.